

UBEYD-İ ZÂKÂNÎ

Talât HALMAN*

Ubeyd-i Zâkânî hakkındaki yazımı ve başta “Fare ile Kedi” olmak üzere Ubeyd’den Türkçeye çevirilerimi, Türkiyemizin Divan edebiyatı üstadlarından, örnek bilim ve edebiyat uzmanı Prof. Dr. Cem Dilçin’e nâçiz bir armağanım olarak sunmaktan onur ve kıvanç duyuyorum.

Özet

14. yüzyılda Fars edebiyatına güçlü hiciv eserleri armağan etmiş olan Ubeyd-i Zâkânî, dinsel gelenek ve hurafelere karşı koymakla kalmayıp müstehcen önerilerde bulunduğu ve galiz bir üslup kullandığı için kendi ülkesinde değeri yeterince bilinmemiştir. Anıtsal bir “Fars Edebiyatı Tarihi” yazmış olan İngiliz müsteşrik E.G. Browne, Ubeyd’i “belki de İran’ın çıkardığı en dikkate değer parodi ve hiciv yazarı” olarak tanımlamıştır. Ubeyd’in en güzel eseri, kaba saba ifadeler kullanmamış olduğu satirik alegorisi “Fare ile Kedi”dir.

Anahtar Sözcükler: Fars Edebiyatı; Alegori; Hiciv; Üslup

Abstract

Ubeyd-i Zâkânî

The importance of Ubeyd-i Zâkânî, who contributed numerous powerful works of satire to Persian literature in the 14th century, has been somewhat overlooked in his native land perhaps due to the rude style he employed in works which not only challenged religious conventions and superstitions but also made obscene propositions. The British Orientalist E.G. Browne, the author of the monumental “History of Persian Literature”, characterized Ubeyd as “perhaps the most remarkable parodist and satirical writer produced by Persia.” Ubeyd’s best work is “The Mouse and the Cat” which makes no use of scurrilous vocabulary.

Key Words: Persian Literature; Allegory; Satire; Style

* Prof., Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, turkedeb@bilkent.edu.tr

“Hiç kimseye ben sevgi de duymam, kin de; Dünya hiç umurunda değildir, din de. Ben kendi köşemde hep edepsiz yaşarım; Bir böyle edepsiz tanıyan yok – nerde?”

Osmanlı şairleri, İranlı üstaplara hayrandı. Kendi özgün kişiliklerini ve söylemlerini geliştirseler de Fars edebiyatının önemli şahsiyetlerinin izinden gittiler, zaman zaman onları açıkça taklit ettiler. 16. ve 17. yüzyılda kimi zaman meydan okudular. Hatta, Nef’î gibi dâhiler, Farsçanın üstadlarını aştıklarını iddia ettiler. Yine de Osmanlı şiirinin beş yüzyılında, Firdevsî, Ömer Hayyam, Sadi, Mevlâna, Attar, Cami ve Hâfız, bizim Divan şairlerimiz tarafından hayranlıkla anıldı, zaman zaman tercüme, bazen de taklit edildi. Osmanlı şiiri hakkında çok geniş kapsamlı bir eser veren E.J.W. Gibb, Divan edebiyatını Fars edebiyatının bir takipçisi ve kopyası gibi bir abartılı değerlendirme ile tanımlamıştır. Benzerlikler, etki ve ilhamlar, bir ölçüde doğrudur. Ne var ki, Divan şiirimizin özgün ve değişik özellikleri, Gibb’in aşırı hükmünü zayıflatmaktadır.

İran’a düşkün olan Osmanlı, nedense (1019-1020’de ölen) dübeyt üstadı Baba Tahir Üryan ile 14. yüzyılın yaman hiciv ustası Ubeyd-i Zâkânî’yi ihmal etti. Ubeyd yobazlığa cesaretle karşı gelmiş olan bir şairdi – hür vicdanın, bağımsız düşüncenin mert ve güçlü sesi...

Fars edebiyatı, Ubeyd’in hakkını yemiştir, denebilir. Bu, belki, Ubeyd Farsçanın dev yaratıcılarının gölgesi altında kaldığı için olmuştur. Belki de, İslamiyetin temel değerlerini başta edip bağımları hırpalaması yüzünden. Bir bakımdan da, eleştiri ve hiciv şiirlerinin bir çoğunda galiz ifadeler kullanması, Ubeyd’in göz ardı edilmesine yol açtı.

Ne kadar ilginçtir ki yakın çağlarda da, Ubeyd’in değeri âdeta İran dışında daha fazla bilinmiştir. En önemli hiciv eseri sayılan “Mûş u Gurbe” (Fare ile Kedi) tam tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Bombay’da, sonra hezeliyatından seçmelerle bir arada 1885’te İstanbul’da Ebüzziya Tevfik Matbaasında basılmıştır. Farsça baskısı Tahran’da 1942’de çıktı.

Nizam al-Din Ubeyd-Allah Zâkânî’nin yaşamına ilişkin bilgiler fazla değil. Zâkânî adlı bir Arap kabilesinden geldiği, Kazvin doğumlu olduğu biliniyor. (Kazvinlileri sevmediği, onları aptal bulduğu, yazdıklarından anlaşılıyor.)

1300 yılına yakın bir tarihte doğduğu tahmin edilmektedir. Şeyh Ebu İshak İncû zamanında 12 yıl kadar Şiraz’da yaşayan Ubeyd, o şehri severmiş. Bilgin bir şair olarak ün ve hayranlık kazanmış. Zamanın saygın

tarihçilerinden Hamdullah – Mustavfi, Ubeyd'in eserlerinden “güzel” ve “benzersiz” diye bahsediyor. Ubeyd Arapçayı çok iyi bilirmiş, bir Arapça grameri yazmış, gökbilimi de öğrenmiş. Ancak, hicivlerinden bazıları, ara sıra, öfkeye yol açarmış.

Ubeyd ile aynı çağda yaşamış olan Salman-ı Sâvacî, onu şöyle kötölemiş:

“Öyle melun hicveder ki şu manzumeci Zâkânî,
Tanrı lânetlemiş onu, tiksindir ondan her fani.
Kazvinli değildir ama, ona öyle ad takmışlar;
Cahil, taşralı salağın tekidir ya, hakları var.”

Salman ile Ubeyd rekabet hâlindeymişler. İlk karşılaşmalarında Salman, Dicle kıyısında oturuyormuş. Ordakilere Salman şöyle bir mısra söylemiş: “Bunu tamamlayın,” demiş:

“Dicle, içkiden sapıtmış, çılgın akıyor bu sene.”

İkinci mısraı Ubeyd sağlamış, aynı vezinle ve kafiyeli olarak:

“Ağzı köpüklü, ayağı zincirli, zırdeli mi ne!”

Salman, merakla sormuş: “Sen kimsin? Nerelisin?”

“Kazvinliyim” diye cevap verince Salman, “Kazvin’de seni tanırlar mı? Şiirlerini bilirler mi?” demiş. Ubeyd şu mısralarının iyi bilindiğini söylemiş:

“Şarap düşkünü, meyhane gediklisi derler bana,

Mecusi tapınağına sığınırım hep zilzurna.

Orda omuzdan omuza gezen şarap testisiyim

Ve elden ele dolaşan bir billur kadeh gibiyim.”

Sonra, şöyle devam etmiş: “Bu satırlar işinin ustası olan Salman’ın derler ki belki doğrudur, ama bana sorarsanız, karısı tarafından yazılmış olsalar gerek.”

Salman anlamış ki bu kadar güçlü bir mizah anlayışı, ancak Ubeyd’in kendisinde olabilir. Bağdat’ta kaldığı süre boyunca ona dostluk göstermiş, yardım etmiş.

Devletşah’ın 1487’de tamamladığı Tezkiret-üş Şuârâ’da yazdığına göre, Ubeyd belâgat konusundaki bir risalesini Şah Şoca’ya takdim etmek istemiş. Ancak, demişler ki “Şah, soytarıyla birlikte olduğu için Ubeyd’i göremez.”

Kendisi gibi bir bilgine böyle bir muamelenin reva görülmesi, değerinin bilinmemesi Ubeyd’i çok üzmüş, şu kıtayı kaleme almış:

“Benim gibi üstad olma sanatta ve bilimde sen:
Soyluların, dişlilerin hepsi nefret eder senden.
Onlardan alkış ve lütuf bekliyorsan bu çağlarda,
Utanmadan yalvar, çalgı çalarak yaşa hovarda.”

Bir dostu Ubeyd’e demiş ki: “Sen bunca başarı kazanmışken nasıl bilimden, sanattan vazgeçersin de soytarlık yaparsın? “Ubeyd şu dörtlükle karşılık vermiş:

“Efendim, ilim irfandan sen kendin de uzak dursan –
Üç beş kuruş kazancını kaybetmek istemiyorsan.
Şaklabanlık yapmaya bak, çalgı çal, zil takıp oyna –
Her ne istersen sağlasın büyükler küçükler sana.”

Ubeyd-i Zâkânî’nin mizah ve hiciv çalışmalarının oldukça bereketli bir ürünü “Risale-i Dilküşâ” başlıklı küçük bir kitabıdır. Pek çok Arap ve Fars fıkrasını içeren bu kitapçığın asıl amacı, okurlar için ibretlerle doludur. Fıkralardan bazıları sonradan Türkçemize girerek Osmanlı’dan bu yana yaygın olarak kullanılmış Nasreddin Hoca şakalarıdır. Fars geleneğinde Cuha diye bilinen Nasreddin Hoca, Ubeyd’i bir hayli etkilemiş benzer. “Risale-i Dilküşâ”daki bazı Hoca fıkralarının bizde pek kullanılmamış, hattâ duyulmamış olması ilginçtir.

“Risale-i Dilküşâ”daki egemen mizah unsuru müstehcenlik olmakla beraber, riya ve hileyi şiddetle eleştirmesi de belirgindir.

Bu kitabının önsözünde, mizahın önem ve işlevlerini şöyle anlatıyor:

“İnsanı başka yaratıklardan ayırt eden konuşma yeteneği iki türlüdür: ciddi ve alaycı. Alaycının ciddiye üstünlüğü bellidir. Sürekli ciddiyet, can sıkıcıdır; sürekli mizah ise hafifliğe yol açar, haysiyete sekte vurur. Eskiler demiştir ki:

Yıl boyunca ciddiyesen gövden yıpranır gider,
Her gün mizah yapmaksızın onurunu mahveder.

Ne var ki mizah, gamı dağıtır, yüreğe ferahlık verir. Akıllı adamlar şöyle söylemiştir: “Konuşma içinde mizah, yemeğin tuzu gibidir.” Bir şairin sözü de var:

Gamlı mısın, teselli bul

Şarap ve mizahta, ama
Bunu yaparken sen sen ol,
Koyduğun tuzu fazla kaçırma.

Mizahı incelemek için zaman ayırmak gerek – hem de şairin uyarısını dinlemek:

En başta gelir Allahın birliğiyle Kitabın şerhi –
Yine de unutulmasın havaî ile mizahî.”

“Risale-i Dülküşâ”da Arapçadan ve Farsçadan aktardığı – çoğu müstehcen – kısa fıkralar var:

Arap Fıkralarından

“Bir adama sormuşlar: “Nasıl oldu da oğlun sana hiç benzemiyor?” Adam demiş ki “Komşular bizi rahat bıraksaydı, oğlumuz bize benzerdi.” ”

— — —

“Bir askere sormuşlar: “Niçin savaşa gitmek istemiyorsun?” Şöyle cevap vermiş: “Düşman ordusunda, Allah için, tek bir tanıdığım yok, onlar da belki beni hiç tanımaz. Nasıl düşmanlık olabilir aramızda?” ”

Fars Fıkralarından

“Adamın biri Allah olduğunu iddia ediyormuş. Kadı karşısına çıkarmışlar. “Geçen yıl,” demiş Kadı, “Peygamberlik taslayan birisini getirdiler bana: idam ettirdim.” Adam demiş ki: “Doğru bir iş yapmışsın. Onu ben göndermemiştim ki.” ”

— — —

“Hamedanlı bir adam tam evine girecekken birkaç gencin çıktığını görünce “Allah kahretsin sizin yaşam tarzınızı!” demiş. “Ne diye başkalarının evine dadanıyorsunuz? Gidin, kendinize birer karı alın da başka on erkeğin işine yarasın.” ”

Ubeyd’in en yaman hiciv yapıtı, belki de “Ahlâk-ul Eşraf”tır. Bu eserinde yönetenlere, ayrıcalıklılara, zenginlere veryansın etmektedir. Bir yandan da, onlara ciddi ahlâk dersleri vermiştir. İroni sanatındaki hüneri çok başarılıdır. Büyük ölçüde düzyazı olarak kaleme aldığı “Ahlâk-ül Eşraf”ın içine Ubeyd şiir parçacıkları da serpiştirmiştir:

“Cahil tahtta oturur, bilgin kapı dışında;
İçeri girmeyi dener, kapıcıya erişemez.”

Çok sevdiği Şiraz’da başı derde girince, korku belâsı, şehirden ayrılmak zorunda kalmış, şu mısraları yazmış:

“Şiraz’dan ayrılıyorum, tehlikeye düştü canım,
Kurtarmak için canımı gidiyorum, perişanım.”

Ubeyd, insan karakteri, toplum düzenindeki bozukluklar, inanç ve geleneklerdeki kusurlar hakkında acı tatlı eleştiriler de yazmıştı. “Tarifat” (Tanımlamalar) başlığı koyduğu bu dokundurmalarından bazıları, cesur saldırılar niteliğindedir. Kimisi, kendisinden çok önce rağbet bulmuş olan görüşleri yansıtmaktadır: “Dünya: Hiç kimsenin rahat edemediği yer”, “Akıllı İnsan: Dünyayı ve insanları ciddiye almayan kişi”, “İlim irfan sahibi: Rızkını sağlayamayan”, “Cahil: Kaderin kayırdığı adam”, “Bekâr: Dünyanın keyfini süren”, “Şarap: Her derdin sebebi.”

Aile müessesesine dış bileyen Ubeyd, kadınlara da dil uzatıyor: “İki boynuzlu: İki karı almış olan”, “Bedbaht: Aile sahibi”, “Matem Evi: O adamın evi”, “Hanım: Çok sayıda sevgilisi olan”, “Ev Kadını: Az sayıda sevgilisi olan”, “Erdemli Kadın: Tek bir sevgilisi olan”, “Gerçek Kadın: Bedava aşk yapan”, “Bekâret: Hiç anlamı olmayan bir terim.”

Ubeyd, bazı meslek mensuplarına da sataşmaktadır. “Tüccar: Allahtan korkmayan”, “İmam: Dua satıcısı”, “Tabib: Cellât”, “Tilki: Emirlerin, hakanların yanından ayrılmayan”, “Şeyh: İblis”, “Falcı: Yalancı.”

10 bölümden oluşan “Tarifat”ın ikinci bölümü “Türklerle onların Dostları” hakkındadır. Ubeyd Türklere şu “tanımlamalar”la veryansın ediyor: “Yecüc ile Mecüc: Bir ülkeyi ele geçirmeye koyulan Türk boyları”, “Cehennem Bekçileri: Onların önderleri ve öncüleri”, “Kıtlık: Türkler işgal edince doğan durum”, “El koymak ve dağıtmak: Türklerin armağanları”, “Yağma: Türklerin işi gücü”, “Felâket Sancağı: Onların bayrağı”, “Âni deprem: Türklerin gelişi”, “Nekir Münker” (Ölü sorgulayıcıları): Türklerin önünde yürüyerek mezarlardakileri sorguya çekenler”, “Yağmacı: Türk elçisi”, “Cehennem Otu: Onların atlarının yemi”, “Cehennem Kaynar Suyu: Türklerin şarabı”, “Paşa: Ambar soyguncusu.”

Ubeyd’in bir de “Falnâme”si var. Düzyazı olarak yazılmış bu küçük mizahî eserde rubailer de yer alıyor.

Hezeliyat türüyle ilişkili olmayan “Külliyat”ında gazel ve kasideler, rubailer ve başka dörtlükler terkib-i bend ve terci-i bendler, “Uşşakname”

adlı 700 beyitlik bir mesnevi bulunmaktadır. Bu Ubeyd'in dokunaklı bir aşk öyküsüdür.

“Risale-i Sad Pend” (Yüz Ögüt) kitapçığında Ubeyd'in yaşama ilişkin gözlemleri ve cinselliği (her türlü sapkınlığıyla) öneren ve öven tavsiyeleri yer almaktadır.

100 özdeyişten 7 tanesi:

1- Sevgili dostlar, hayatın iyice tadını çıkarın.

5- Serveti, boş vakti, sağlığı gerçek bir hakanlık sayın.

14- Güzel insanlarla birlikte olmayı yaşamın mutluluğu, gözünüzün nuru, yüreğinizin sevinci olarak düşünün.

16- Merhametsiz ekâbirin sakalına osurun.

19- Vâızlara inanmayın, yolunuzu şaşırıp cehenneme gidersiniz.

22- Minare bulunan bir sokakta ev tutmayın, çirkin sesli müezzinlerin gürültüsünden kurtulursunuz.

99- Rindliği hor görmeyin, hicivcilere yan bakmayın.

Kadı ve soyluların oğulları için hoca olarak çalışan Ubeyd, bir söylentiye göre, genç denecek bir yaşta vezirlik yapmış ya da başka bir önemli görevde bulunmuş ama bu iş uzun sürmemiş.

Sonraki yıllarında, hoca ve şair olarak büyük saygı görmekle birlikte, geçim sıkıntısı çekmiş, borçlu ve yoksul ölmüş. Nerde öldüğü ve gömüldüğü bilinmiyor. Mezarının İsfahan'da ya da Bağdat'ta olduğu sanılmaktadır.

— — —

Ubeyd'in belki de en can alıcı ve şiir estetiği yönünden en ustalıklı hiciv eseri, “Mûş u Gurbe” başlıklı, kaside biçimindeki 93 beyitlik şiirdir. Bu yazımızla birlikte ilk kez yayımladığımız “Kedi ile Fare”, zalim bir kedinin fareleri haraca kestikten sonra onlara esir düşmesini, kurtulunca amansızca haklarından gelmesini metaforik bir anlayışla ve ibret dersleriyle anlatmaktadır. Bu ilginç alegori Türkçeye mesnevi biçiminde, 8+8 hece vezniyle ve her beyit kafiyeli olarak çevrilmiştir.

FARE İLE KEDİ

A Bilgili ve akıllıysan, kafan işliyorsan dinle

“Fare ile Kedi” adlı öyküyü bütün kalbinle.

- B Öyle harika bir masal anlatacağım ki sana,
Kafa yormalısın bunun türlü çeşit anlamına.
1. Bak, işte bu öykü var ya: Farelerle Kedinindir,
Akıllı oğlum, kulak ver, iyice içine sindir.
 2. Şiir şeklinde, Kediyle Farelerin öyküsü bu
Nice inciler bulursun böyle öyküde doğrusu:
 3. Çok eski zamanlarda bir Kedi vardı Kerman'da,
Ejderha gibi amansız, güçlü kuvvetli – şişman da.
 4. Karnı davul gibi şişkin, göğsü çelik zırh gibiydi;
Kuyruğu aslan kuyruğu, pençesi pars pençesiydi.
 5. Yüreğe sarsıcı korku salardı kükreyişiyle.
Onu görünce kaçardı yırtıcı kaplanlar bile.
 6. Öyle yaman korkutarak yerleşirdi ki sofraya -
Sıkı mı, aslan cesaret etsin ona yaklaşmaya?
 7. Bir gün bu izbandut Kedi daldı şarap mahzenine,
Birkaç fare bulup yesin diye afiyetle yine.
 8. Fare tutmak için sinen Kedi pusuyu kurdu da
Hırsızlama bekliyordu şarap fıçısının orda;
 9. Derken şen şakrak bir fare fırlamasın mı ortaya
Ve başlamasın mı orda dört kol çengi oynamaya;
 10. Sonra ağzını dayayıp fıçıya, içti de içti,
Zom oldu: İşte bu, aslan kedi için bir eğlenti.
 11. “Geberteceğim Kediye kafasını ezip,” dedi
“Sonra da dolduracağım samanla o pis cesedi.”
 12. “Kedi denilen yaratık, bence murdar bir köpektir”
“Nerden cesaret bulup da benimle didişecektir?”
 13. İstifini hiç bozmadan bunları dinledi Kedi,
Bir yandan da dişleriyle pençelerini bileledi.

14. Avını ele geçirmek için birden atlayarak
Yırtıcı bir kaplan gibi tuttu fareyi kısıkvrak.
15. Fare ne yapsın, yalvarıp yakardı korkunç Kediye:
“N’olur, suçumu bağışla, beni serbest bırak,” diye.
16. “Şarabı fazla kaçırdım, her söylediğim yanlıştır;
“Ben sarhoşum ya, ağzımdan çıkan her söz ters çıkmıştır.”
17. “Hadi ordan”, dedi Kedi. “Ben budala mıyım ulan?”
“Ağzından neler çıktıysa hepsi birer iğrenç yalan!
18. “Söylediklerini duydum: Bana fena dil uzattın:
“Çirkin ve pis sözlerinle nice iftiralar attın.”
19. Farenin canına kıydı, etini budunu yuttu,
Sonra, namaz kılmak için caminin yolunu tuttu.
20. Abdest alıp ellerini ve yüzünü temizledi;
Dualarını okuyup günahtan arındı Kedi:
21. “Taksiratımı bağışla, yüceler yücesi Tanrım,
“Artık hiç fare öldürmem, elbet sözümü tutarım.”
22. “Kefaret ödemek için altı somun ekmek benden
Yeter ki benim bu vahşi günahlarımı affet sen.”
23. Pişmandı fare, yalvardı can havliyle: “Yapma, etme!”
Özür diledi biçare, iki gözü, iki çeşme.
24. Minberin ordan işitip bu konuşmayı bir fare,
Bir koşu, Kediye haber verdi öbür farelere.
25. “Müjdeler olsun! Canavar pişmanlık getirdi!” dedi,
“Sanki bir evliya ya da melek oldu hınzır Kedi.”
26. “Kendi gözlerimle gördüm, vallahi de billahi de,
“Diz çökmüş de ağlayarak özür diliyor camide.”
27. Fareler bayram ettiler – bu müjdeyi aldılar ya:
Kedi yatıştığı için şükran sundular Tanrıya.

28. Sevinçle ayağa kalktı onların yedi önderi:
Kerli ferli büyükelçi, itibarlı zat her biri.
29. Taşıdılar en değerli armağanları Kediye -
O yan gelmiş otururken ne yapsam diye.
30. Bir tanesinin elinde bir şişe en nefis şarap,
Ötekisinde en soylu ağızlara layık kebab.
31. Birinin taşıdığı da kuru üzüm dolu tepsi,
Öteki hurma götürdü doysun diye koca pisi.
32. Bir başkası taşıyordu yağla peynir dolu sini,
Önererekten Kedinin afiyetle yemesini.
33. Bir tanesi pilav ikram etti – cennet taamı bu;
Yanında leziz mi leziz baharlı misket şurubu.
34. Enfes yiyecekler sundu yedi önder birer birer;
Dil döktüler – iltifatlar, saygılar, candan dilekler.
35. Sinmişlerdi, dediler ki: “Biz sırf sizin için varız.”
“Uğrunuzda kanımızı sebil etmeye hazırız.”
36. “Bu değersiz armağanlar bizden zatıalinize
“Hepsini kabul buyrunuz, şeref verirsiniz bize.”
37. Kedi dinledi bunları, sonra keyifle dedi ki:
“Allah doyuruyor beni hazineleriyle sanki!”
38. “Ben bunca yıl, aç biilaç, nice günler geçirdimdi,
“Bak işe, şahane avlar kısmet oldu bana şimdi.
39. “Yoksunluk içinde geçti ömrüm boyunca günlerim;
“Ama nasılsa rızkını bulur insan, Allah kerim.
40. “Her kim erdem sahibiyse, namusuyla yaşıyorsa,
“Bol bol ekmeğe kavuşur, karnı doyar tıka basa.”
41. “Sevgili dostlar, yaklaşın,” diye devam etti Kedi,
“Uzak durmamalısınız bir can dostunuzdan,” dedi.

42. Arz-ı hürmet etmek için fareler gitti yanına -
Tir tir titrediler kıyar diye hepsinin canına.
43. Onları gafil avlayıp atladı Kedi o zaman -
Kurnaz mı kurnaz bir cenkçi sanki, savaşta kahraman
44. Kükreyen bir aslan gibi, tutsak aldı beş önderi:
Burunları sürtüldü de şerefsiz kaldı her biri.
45. O beşin dört tanesini elinde kısıkırak tuttu,
Beşinciye diş geçirdi, sonra hapır hupur yuttu.
46. Nasılsa kaçtı Kedinin pençesinden iki fare,
Koşup acıklı haberi verdiler ötekilere:
47. “Biz perişan olmaz mıyız?” dediler. “Yas tutmaz mıyız?
“Sevgili kardeşlerimiz, korku içinde, umarsız.”
48. Gaddar Kedi almıştı beş yiğit farenin canını,
Pençesiyle, dişleriyle döktü hepsinin kanını.
49. Böyle büyük felâketi imkân yoktu unutmaya;
Karalara büründüler, başladılar yas tutmaya.
50. Balçıkla sıvadılar da yüzlerini, gözlerini;
Çığlığa boğdu onları kederlerin en derini.
51. “Medet Şahımızdan; bizi kurtarır ancak Şah Fare
“Gidip ona yalvaralım, yok ki bize başka çare.
52. “Bizler yanıp yakılalım çıkıp Şahın huzuruna,
“Kedinin gaddarlığını iyi anlatalım ona.”
53. Şah Fare taht kurmuş da yan gelip yatmış yükseslere:
Rahatça hepsini gördü gelince yüzlerce fare.
54. O perişan farelerden Şaha kandilli temenna,
Kaygılarını sundular yalvarıp yakarıp ona:
55. “Kedi amansızca ezdi bizi, yüce Efendimiz,
“Sen komut ver, kanımızı hemen sebil edelim biz.

56. “Bize belki kırk yılda bir yenik düşer hınzır Kedi
“Gel gör ki diş bilemekte yaman bir iştahla şimdi.
57. “Az bir süre bir melekti, ya da sanki bir evliya,
“Derken hazır yeni baştan beş fare birden yutmaya.”
58. Duydukları kaygıları Şahlarına arzettiler;
Şah karar verdi: “Birşeyler yapmalıyız hep beraber.”
59. “And olsun ki alacağım intikamımı Kediden
“Hem, yarınlara çok güzel ibretler vereceğim ben.”
60. Orduyu görev başına çağırdı bir hafta sonra:
Üç yüz otuz bin yiğit er dizildiler sıra sıra.
61. Hepsi tepeden tırnağa kuşanmış: mızraklar, yaylar...
Hareli kakmayla süslü, her birinde nice ok var.
62. Ellerinde koca güzler, yaman atıldı ileri,
Savaş narası atarak, kaç tümen piyade eri.
63. Ordular devşirilmişti her yerlerden: Horasan’dan,
Reşt kentinden ve Tebriz’den, uzak yakın dört bir yandan.
64. Şaha yaklaştı bir vezir, çok akıllı bir ihtiyar:
“Haşmetlim,” dedi, “arzetmek istediğim bir fikrim var.”
65. “ ‘Esaslı bir büyükelçi seçelim’ der akl-ı selim,
“Kerman’ı haraca kesen o Kediye gönderelim.
66. “Uyarsın: ‘Bak, asi olma, boyun eğ sen bizim Şaha,
“ ‘Ya da savaşa sürüklen ve işin kalsın Allah’a’ .”
67. Yollandı çok deneyimli bir büyükelçi Kerman’a
Koca Kediye bulup da ihtar vermek için ona.
68. Görevini yetkinlikle, başarıyla yaptı bu zat:
“Şaha karşı gelme sakın, âkıbetin olur berbat!”
69. “Sen Şah Fareye etmezsen tümünden itaat ve biat
“Teslim olmuyorsan yandın, senin için kayar hayat.”

70. “Ya Başkente gelip Şahın iradesi altına gir
“Ya da savaşta şehit düş, bir an önce tekbir getir.”
71. Kedi kudurdu, kükredi: “Aptalca konuşma böyle!”
“Kerman’dan dışarı adım atmam ben tek bir gün bile.”
72. Hınzır Kedi, bir yandan da cenge hazırlanıyordu:
En amansız pisilerden oluşan yaman bir ordu!
73. Şah, aslanları avlayan, çizgili kediler seçti.
Yezd, Isfahan ve Kerman’dan hepsi saldırıya geçti.
74. Baştan ayağa silâhli, savaşa hazır kediler,
Er meydanında vuruşmak üzere ilerlediler.
75. Fareler, dağ yollarından, tuzlalardan indiler de,
Yer almaya koyuldular tehlikeli mevzilerde.
76. Yaman bir cenge tutuştu Fars çölünde iki ordu
Yenilmemek için herkes gözüpek vuruşuyordu.
77. Amansızca ve çok kanlı geçti savaş baştan sona;
Her yiğit fare hazırdı canına kıyılmasına.
78. Kayıplar muazzam, iki ordu birbirini ezdi:
Kaç kişiydi kurban giden, bunu kimse bilemezdi.
79. Aslan gibi Kedi öyle korkuttu ki fareleri
Saldırısı karşısında kaçtılar gerisin geri.
80. Şah Kedinin bineğini kovalayıp mert bir fare,
Gemi azıya almışken savaş, yıktı onu yere
81. Bir zafer çılgılığı koptu tüm farelerden: “Aferin,
“Mert arkadaşlar, Kediye dipdiri ele geçirin!”
82. Fareler davullarını gümbürdettiler sevinçle:
Kediler Şahı geçmişti bir oyuncak gibi ele.
83. İşte İmparator Fare, fil üstünde geliyordu
Zaferin sarhoşluğuyla çığırırken bütün ordu.

84. Sımsıkı bağlanmıştı da Şah Kedinin iki eli
Artık bedeni kısıkırak, ayakları da zincirli.
85. Haykırdı Fareler Şahı, “İdam!” diye emir verdi
“Asın şu murdar herifi, şu rezil rüsva namerdi!”
86. Karşısında Farelerin Şahını görünce Kedi,
Kaynayan bir kazan gibi gazaba gelip kükredi.
87. Zincirlerini koparttı dişleriyle, pençesiyle:
Öfkeden kuduran aslan şahlanır ya, o da öyle.
88. Yakalayıp fareleri, vurdu her birini yere;
Kaldı artık Şah Kedinin merhametine her fare
89. Kaçtı Fareler Ordusu, yolunu bulup toz oldu;
Şah Fare de sıvışarak bir yere girip kurtuldu
90. Fil, tabanları yağladı binicisiyle beraber -
Taç da taht da, hazine de, saray maray gitti gider.
91. Siz kulak verin, dostlar, bu tuhaf mı tuhaf öyküye:
Ubeyd-i Zâkânî yazdı yarınlar kalsın diye.
92. Evlat, bu öyküden ders al, yararlı birşeyler öğren;
Böylelikle şu dünyada hoş yaşa, gönlünce eğlen.
93. Bu satırların, sevgili oğlum, anlamını çıkar:
Fareyle Kedi ne demek, oku, anla, zevkine var.

KAYNAKÇA

ARBERRY, A. J. (1958). *Classical Persian Literature*. Surrey.

BROWNE, E.G. (1928). *Literary History of Persia*. Cambridge.

DR. ZEBÎHULLÂH-I SAFÂ. (2005). *İran Edebiyatı Tarihi II*. (Çev. Hasan Almaz). Ankara: Nüsha Yayınları.

KAHSAN, Abbas Aryanpur. (1971). *The Story of the Cat and Mice by Obaid Zakani*. Tahran: The College of Translation.

LATA'İF-E OBEYD-E ZAKANİ. (1885). (Yayına hazırlayan: H. Ferte). İstanbul.

SAMARKANDİ, Dawlatshah. (1958). *Tazkirat al-Shuara*. (Yayına hazırlayan: Mohammed Abbasi). Tahran.

ZAKANİ, Obeyd. (1983). *The Ethics of the Aristocrats and Other Satirical Works*. (Trans. by Hasan Javadi). Foundation for Middle Eastern Boks.